

PÉNTEK JÁNOS szerk. 2016–2018. *A moldvai magyar tájnyelv szótára*. I/1. A–K és I/2. L–ZS: Moldvai magyar –közmagyar rész. II. Közmagyar – moldvai magyar rész. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.

PÉNTEK JÁNOS 2019. A hűség próbája: megmaradás a nyelvben. *Honismeret* 2019/1: 13–16.

PÉNTEK JÁNOS – BENŐ ATTILA 2020. *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Gondolat Kiadó, Kolozsvár–Budapest.

KISS JENŐ

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Voigt Vilmos 80 éves*

Voigt Vilmost, az ELTE professzor emeritusát, azaz VV tanár urat még éppen köszönthette a Magyar Szemiotikai Társaság 2020-ban, a járványveszély miatti korlátozások bevezetése előtt személyesen, barátok gyűrűjében a Petőfi Irodalmi Múzeum Károlyi éttermében. Tudom, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság is tervezett ünnepi ülést, de ezt már nem tarthattuk meg. Ezért ezzel az írással köszöntöm a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében is.

Hadd kezdjem személyes emléikkel! Előtte van az első találkozásunk, éppen 40 éve, amikor fölvételiztem néprajz szakra. Akkoriban, ha egy kétszakos bölcsész kiváló eredménnyel tanult, belső felvétellel fölvehetett egy harmadik szakot. Ez volt a szándékom. Tálasi István professzor, a Tártyi néprajzi tanszék éppen akkor leköszönő vezetője elbeszélgetett velem, és azt mondta, rendben, de kell még Voigt Vilmos tanár úr ajánlása is, aki éppen akkor vette át a Folklore tanszék vezetését. Átmentem a könyvtárba, ott Winkler Zsuzsa néninél érdeklődtem, hogy hol találom Voigt tanár urat. Én vagyok az, mondta Voigt tanár úr, aki ott ült, és éppen aláírt valamit. És szó nélkül aláírta a felvételi-met is. Nem fölvételiztetett. Semmit se kérdezett. Ha megtette volna, lehet, hogy másként alakul a sorsom, s a most következőket se írhattam volna le.

Voigt Vilmos tanár úrral 80. születésnapja kapcsán 52 perces film készült: A Mount Everest tetjén – sokféle azonosság. Voigt Vilmostal beszélget Verebélyi Kincső, rendezte: Tari János. Ezért életrajzát csak jelzésszerűen ismertetem: 1940. január 17-én Szegeden született. 1963-ban végzett az ELTE néprajz szakán, s ettől kezdve a tanszék gyakornoka, tanársegéde, docense, majd professzora, húsz éven át tanszékvezetője, a Néprajzi Intézet igazgatója, a Magyar és összehasonlító folklorisztikai doktori iskola alapítója. 2010-ben vonult nyugdíjba, azóta professzor emeritus. Voigt Vilmost a világ szinte minden részén ismerik antropológusok, folkloristák, nyelvészek; számos nemzetközi és magyar szervezet választott vagy tiszteletbeli tagja: International Association for Semiotic Studies, Folklore Fellows, European Centre for Traditional and Regional Cultures,

* Első változata elhangzott 2020. február 12-én a Magyar Szemiotikai Társaság által a Petőfi Irodalmi Múzeum Károlyi éttermében tartott köszöntésen. A további, finn és észt köszöntések a Szemiotikai Tájékoztató 2020/1. számában olvashatók: <http://www.szemiotika.hu/feltoltes/2020/02/szemtaj2001.pdf> (2021. 05. 31.)

Finn Irodalmi Társaság, Finnugor Társaság, Kalevala Társaság, Societas Uralo-Altaica, Porthan Társaság, Európai Néprajzi Társaság (SIEF), Nemzetközi Népmesekutató Társaság (ISFNR), Lengyel Szemiotikai Társaság, Reguly Társaság, Magyarságtudományi Társaság, Magyar Néprajzi Társaság, Magyar Nyelvtudományi Társaság, valamint Magyar Szemiotikai Társaság. Fontosabb kitüntetései: Ortutay Gyula-emlékérem, Scheiber Sándor-díj, Finn Oroszlán Lovagrend lovagi fokozata, Európai Folklór Érem, Pro Universitate (ELTE), Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje, a Bukaresti és a Tartui Egyetem díszdoktora, MTA Eötvös József koszorúja, Laureatus Academiae cím...

Annak a nyelvésznek, aki közelebről nem ismeri Voigt Vilmos tanár urat, úgy hátróznám meg, hogy olyan ő a néprajzban, folklorisztikában, mint Szépe György tanár úr a nyelvészetben. Nem véletlen, hogy mindvégig jó barátok is voltak, és még a szemiotika művelése is összekapcsolta őket. Voigt Vilmos tanár úrról a legjellemzőbb mondás szakmai körökben: „amiről VV tanár úr nem írt, az nem is létezik”. (Egyes források szerint Pusztay Jánostól származik a mondás.) Valóban mindannyiunkat, akik ismerjük, kedveljük, szeretjük őt, lenyűgöz az a széles, enciklopédikus tudás, amely a 20. század második felének progresszív értelmiségét annyira jellemezte. Voigt Vilmos tanár úr érdeklődésének, ismeretanyagának és ennek kreatív alkalmazásának nincs határa: számára szervesen összekapcsolódik a néprajz, a folklór és a kulturális antropológia (nem véletlen, hogy az ELTE BTK kulturális antropológia képzése is a néprajzi intézetből indult útjára), az irodalom és a művelődéstörténet, a vallástörténet, a nyelvészet, az esztétika, a műfajelmélet, a hermeneutika, a szemiotika vagy éppen a hálózattudomány, no meg persze a tudománytörténet, ami nélkül nincs tudományos haladás. De egy tudományon belül is vannak kitüntetett témái: például a skandinavisztika vagy az orosz folklór és művészettörténet. Nem kötelezte el magát egyetlen tudományos irányzat mellett sem, de láthatóan nagy hatással volt rá a 20. századi modern nyelv- és irodalomtudomány, strukturalizmus, szemiotika.

Azonban nem vált soha pusztá formalistává, legalább annyira érdeklődött a funkcionalista, pragmatista irányzatok iránt. És persze mindez sok-sok kultúrában és nyelvben. Magam legalább hat nyelven hallottam Voigt tanár urat megszólalni, könnyedén váltott egyikről a másikra, holott maradhatott volna mindig csak az angolnál. Külföldön talán ezért is értékeli sokszor jobban, mint idehaza, mert tudása mellett egyszerre előzékeny és rokonszenves az, hogy a hozzájuk legközelebb álló nyelven, esetleg éppen anyanyelvükön szólalt meg. Egyszer a világ egyik legeldugottabb részén, Mikronéziában jártam, és egy lehetetlen, alig megközelíthető szigeten lévő titokzatos kővárost kerestem fel (Ponape szigetén Nan Madolt), és erről beszámoltam egy vallásszemiotikai konferencián. Biztos voltam benne, hogy senki, soha nem hallott róla, így bármit mondhatok, újdonságként fog hatni. Az előadás után visszaültem a hallgatóság soraiba, Voigt Vilmos tanár úr mellé, aki nyomban további két amerikai publikációra hívta fel a figyelmemet. Ezen megdöbbenem. Pedig nem kellett volna, mert nála természetes az, hogy a világ bármely részéről legyen szó, rögtön hozzátesz valamilyen mitológiai, vallástörténeti, folklorisztikai vagy egyéb művelődéstörténeti adatot.

Voigt Vilmos tanár úr már nyelvészeti szakdolgozatomhoz is adott tanácsokat – emlékszem egy néprajzi tanulmányi kiránduláson az autóbuzson mellém ült és felhívta a figyelmemet témám antropológiai nyelvészeti vonatkozásaira. A néprajz szakot elvégezvén rögtön adott szövegkutatási feladatot, megkért, hogy legyek az újrainduló Magyar népköltési gyűjtemény munkatársa (meg is jelentek akkoriban a 16–19. kötetek).

Később együttműködésünk az 1990-ben alakult Magyar Szemiotikai Társaságban teljedett ki, amelynek Voigt Vilmos volt az alapító elnöke, s ezt a tisztséget máig betölti. (Magam pedig titkárként, főtítkárként segítem a munkát.) A társaság Voigt Vilmos révén széles körű szemiotikai kapcsolatrendszerrel ápol a világ szinte minden részén létező szemiotikai szervezetekkel (kiemelten a finnekkel, észtekkel, németekkel, osztrákokkal, románokkal, de amerikaiakkal, franciákkal is), és 1998-ban indított könyvsorozata (Magyar szemiotikai tanulmányok) 2021-ben az 55. kötetnél tart. Szerintem ma már nem lenne magyar szemiotika, ha Voigt tanár úr az 1990-es évek elején nem szorgalmazza és támogatja a társaság létrejöttét.

Voigt Vilmos tudományos és publikációs tevékenysége felmérhetetlen. Munkásságát szerzőként és szerkesztőként 2018-ban 75 kötet jegyzi. A Debreceni Egyetem Néprajz tanszéke 70. születésnapjára megjelentette bibliográfiáját (2010). Ebben 1960–2009 között 2194 tétel található. A Voigt Vilmos könyvészete 2. kötet 2015-ben jelent meg ugyancsak Debrecenben. Ez a második kötet a pótlásokkal együtt 2473-ra növelte Voigt Vilmos tanár úr publikációnak számát. És 2015-öt követően sincs megállás.

Valószínűleg nincs olyan filológus, aki ne ismerne legalább egy Voigt Vilmos-kötetet. De hogy munkásságának mennyire fontos időszaka az elmúlt 15 év, néhány (többnyire valóságban is) súlyos kötettel jellemezném. Teljesen átdolgozta, legalább háromszorosára bővítette a *Bevezetés a szemiotikába* című alapvető munkáját. Az első kiadás 1977-ben jelent meg a Gondolat Könyvkiadónál. A második kiadást 2008-ban jelentette meg a Loisir Kiadó. Azután megszületett Szegeden az *Alkalmazott nyelvészeti mesterfűzetek* sorozatában három mestermunkája: *Jeltudomány* (2011), *Etnoszemiotika* (2013), *Jelek és vallások* (2015). Megjelentek legfontosabb témáinak összefoglalói: *Az európai folklór* (Kornétás, 2006), *Negyvenöt év a szerelem kertjében* (Mundus, 2014), *Aquinói Szent Tamás és a mágia* (L'Harmattan, 2014), *Az európai folklór a középkor végéig* (Loisir, 2015).

Elkészült egy „csonka” trilógiája a vallástudományról: *Bevezetés a vallástudományba: A vallási élmény története* (Timp, 2004), *A vallás megnyilvánulásai* (Timp, 2006). (De biztos akad még a tarsolyában egy kötetre anyag!) A sok közül egyik kedves témájában, a mesekutatásban írt tanulmányaiból ugyancsak egy vaskos kötet állt össze: *Meseszó. Tanulmányok meséről és mesekutatásról* (MTA–ELTE, 2007-2008). Tudjuk, hogy a *Világirodalmi lexikonban* számos szócikk tőle származik. De hogy ezek egy külön, ugyancsak súlyos kötet is kiadnak, még csak nem is sejtettük: *A folklorisztika alapfogalmai* (Argumentum, 2014). Továbbá elkészült két válogatás filológiai-szemiotikai munkásságból: *Finnugrisztika – filológia – folklorisztika* (Debreceni Egyetem, 2018), *A jelek valóságáról – a valóság jeleiről* (Gondolat, 2019). És tudunk róla, hogy műhelyében még további nagy munkák formálódnak. S hogy egy kevésbé ismert területen is milyen mélyreható és hézagpótló munkát végzett, mutatja egyik összefoglalója: *Óizlandi irodalom és kultúra* (ELTE, 2016). Én egyébként a nyelvészeti szövegten és stilisztika számára alapvetőnek tartom *A folklór esztétikájához* (Kossuth, 1972) és *A folklór alkotások elemzése* (Akadémiai, 1972) című korábbi munkáit.

Voigt Vilmos egyik legfőbb jellemzője az intellektuális kíváncsiság: mindenről tudni, mindent értelmezni, összekapcsolni, mindennek magyarázatát keresni. Ahogy már említettem, mindannyiunkat, akik kedveljük, szeretjük, lenyűgöz ismeretanyaga. S akadnak, akik azért nem kedvelik, mert vagy irigylik érte, vagy egyszerűen kisebbségi érzésük van ennek kapcsán. Én személy szerint biztosan nem tudok annyit, mint ő, és ez bennem

nem kisebbségi érzést kelt, hanem tiszteletet, és sarkallást: lehet még többet tudni; és egyébként sem szégyen folyamatosan tanulni. Voigt tanár úr másik jellemző tulajdonsága: sajátos iróniája. Ez egyeseket zavar, pedig az irónia intellektuális jelenség. Az irónia (különösen az önirónia): felülemelkedés. Azt jelzi, hogy annyira azért nem kell komolyan venni magunkat és a világot. Pontosabban: nagyon komolyan kell tanulni, dolgozni, de semmit sem kell túlértékelni. Hogy egyesek mennyire szeretik magukat túlértékelni, azt tudjuk. Ők nehezen viselik az iróniát. Aki nem érti Voigt tanár úr stílusát, különösen iróniáját, az talán azt sem veszi észre, hogy a tanár úr mennyire törődik másokkal.

Engem is megdöbbsent, hogy mennyi rendezvényre megy el – nemcsak szerepelni, hanem másokat meghallgatni. A Magyar Néprajzi Társaság vagy a Magyar Szemiotikai Társaság programjain „magától értetődően” jelen van, de én azt is tudom, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság programjait is szorgalmasan látogatja. És még mennyi helyen bukkan föl, amiről nem tudhatok, mert én nem jutok el ennyi rendezvényre. Ugyancsak fontos jellemzője, hogy pályája kezdetétől rendszeresen ír ismertetéseket, kritikákat – pedig ez a leghálátlanabb műfaj a világon, mert sehol sem jegyzik; ha dicséret van benne, az a szerzőn kívül senkit sem érdekel, ha kritika, akkor pedig következik a megsértődés. Voigt tanár úr azért ír százával, ezrével ismertetéseket és kritikákat, mert a tudományos közélet, kommunikáció elengedhetetlen részének tartja az ismeretek terjesztését és a reflektálást. Ezt a tevékenységét követni se nagyon lehet, én például több évvel egy könyvem megjelenése után találtam rá egy ismertetésre egy egészen eldugott helyen. Az ismertetés bizony odafordulás, odafigyelés, hatalmas empátia. Különösen manapság, amikor naponta kiderül, hogy a kollégák alig ismerik egymás műveit, hivatkozni pedig csak arra hivatkoznak, amire/akire „kötelező” hivatkozni... Érdemes ebből a szempontból megnézni Voigt Vilmos hivatkozásait!

Valamit még hozzá kell tennem, mert ezt az emberi oldalát kevesen ismerik. Sokat utaztam vele külföldi és hazai konferenciákra. Voigt tanár úr mindenkire odafigyel, de soha nem mond rossz véleményt másokról. Ha sejtetően nem a legjobb a véleménye, vagy eltereli a szót, vagy elhallgat, vagy esetleg alig láthatóan (nem bántóan) legyint. Egyszer éles helyzetben tapasztaltam konfliktuskezelő módszerét. Nagy vihar tört ki két ember között egy konferencián, éles szavak röpködtek, óriási volt a turbulencia. Ekkor Voigt tanár úr felállt, és a konferencia eredeti témájához kapcsolódó nyugodt, hosszú fejtegetésbe kezdett. Mindenki elhallgatott, kicsit talán azt várva, hogy mire fut ki ez a hosszú hozzászólás. Semmire nem futott ki. Mire végére ért, már lecsillapodtak a kedélyek, és mindenki nyugodtan ment kávézni.

Meg kell említeni Voigt Vilmos iskoláját. Mások jobban értenek hozzá, én talán úgy határozom meg, hogy szerves folytatója az Ortutay Gyula által alapított budapesti folklór iskolának – erős szövegkutatói, szövegkritikai jelleggel, de nagyon nehéz lenne csak egyiket jelzővel jellemezni. A lényeg, hogy van Voigt-iskola, sok-sok tanítvány, doktorandusz (és doktor), akik tanáruknak, mesterüknek tartják. Én is tanár úrnak szólítom a mai napig, ahogy itt is tettem, s kívánok ezen a helyen is boldog születésnapot!

BALÁZS GÉZA

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
Partiumi Keresztény Egyetem